Vidyawarta
UGC
Jr.No.62759
UGC Approved Refereed Journal

Special Issue, January 2018

MAH/MUL/03051/20
ISSN-2319 93

International Multilingual Research Journal

Vidyawarta®

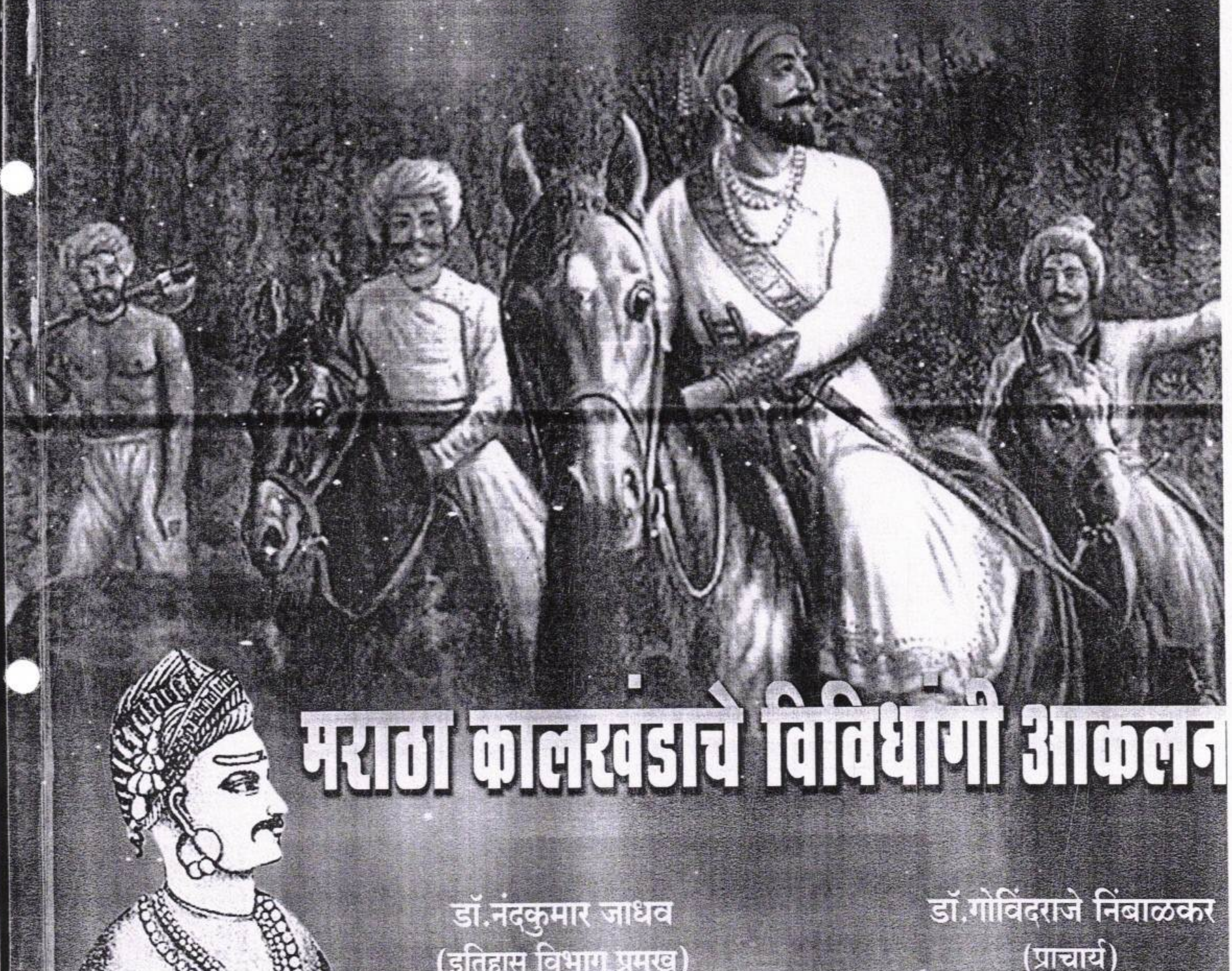

मराठा कालखंडाचे विविधांगी आकलन

डॉ.नंदकुमार जाधव
(इतिहास विभाग प्रमुख)

डॉ.गोविंदराजे निंबाळकर
(प्राचार्य)

Certified True Copy
7/11/19
PRINCIPAL
CSM's Arts & Commerce College
Chakan,Tal-Khed,Dist-Pune

MAH/MUL/ 03051/2012 ISSN :2319 9318

आंतरविद्याशाखीय बहुभाषिक संशोधन पत्रिका

विद्यावार्ता

UGC Approved
Jr.No.62759

Special Issue
January 2018

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

व

नेताजी शिक्षण संस्थेचे

सुभाष बाबुराव कुल महाविद्यालय

(कला, वाणिज्य व विज्ञान

(नॅक मूल्यांकित बी ग्रेड

इतिहास विभाग

आयोजित

दोन दिवसीय राज्यस्तरीय चर्चासत्र

मराठा कालखंडाचे विविधांगी आकलन

दि . १९ व २० जानेवारी २०१८

डॉ . नंदकुमार जाधव
प्रमुख संपादक

प्रा . शोभा वाईकर
सहसंपादक

डॉ . गोविंदराजे निंबाळकर
प्राचार्य

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.
At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed
Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295
harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

Certified True Copy
PRINCIPAL
CSM's Arts & Commerce College
Chakan Tal-Khed Dist-Pune

13) 'स्थानिक इतिहास लेखनाच्या संदर्भात मराठेकालीन कऱ्हेपठार (पुरंदरचे) योगदान!'
प्रा. वाईकर शोभा बबन, केडगाव ||48

14) पेशवेपुर्वकालिन स्त्रीजीवनाचा अभ्यास
प्रा.विकास मुकुंद देशमुख. जि.–पुणे ||50

15) शिवकालीन मराठीभाषेचे स्वरूप
प्रा.गुजर अनुराधा वसंत जि.पुणे ||55

16) "शिवछत्रपतींची केंद्रिय प्रशासन व्यवस्था"
प्रा. डॉ. मनिषा मा[illegible]िकराव जङ्गदाळे (कुरुमकर) ,जि. अहमदनगर. ||57

17) शिव कालीन हिन्दू-मुस्लिम संबंध
डॉ.नानासाहेब जावळे जि. पुणे.महाराष्ट्र ||59

18) 'छत्रपतिकालीन प्रजेचे आर्थिक जीवन"
प्रा. डॉ. रघुराज एम.कुरुमकर, जि. अहमदनगर. ||61

9) शिवकालीन व्यापार
ा. मोकाटे नाथा रामभाऊ ,जि. पुणे. ||64

) सावंतवाडी संस्थानच्या राणी दुर्गाबाई इ.स. १८१२–१८१९
प्रा.पवार.व्ही.एम.,सायखेडा. ||67

) शिवाजी महाराजांची प्रशासन व्यवस्था व पेशवे कालखंडातील प्रशासनातील ...
श्री.शरद सुकदेव शेळके.,जि.पुणे. ||69

) छत्रपती शिवाजी महाराजांचे, धार्मिक धोरण
प्रकाश बुवाजी पांढरमिसे,पुणे. ||71

) शिवकालीन व पेशवेकालीन चलन व्यवस्था
प्रा.जाधव विजय आनंद,पाटस ||73

) मराठाकालीन ग्रामव्यवस्थेची रचना
डॉ. मीना चंद्रभान साळे , अहमदनगर. ||75

http://www.vidyawarta.blogspot.com

14

पेशवेपुर्वकालिन स्त्रीजीवनाचा अभ्यास

प्रा.विकास मुकुंद देशमुख.
चा.शि.मं.चे कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
चाकण ,ता– खेड ,जि.–पुणे

****

प्रस्तुत प्रकरणामध्ये मुस्लिम समाजातील स्त्रियांचा दर्जाहिंदू स्त्रियांची उत्तर भारतातील व दक्षिण राज्यातील परिस्थितीयामध्ये प्रामुख्याने विजयनगर राज्यातील स्त्री जीवन व शिवकाळातील स्त्री जीवन यांचा आढावा घेण्यांचा प यत्न केला आहे.

मुस्लीम समाजातील स्त्रीयांचा दर्जा ः

सुलतानशाही कालखंड ः

स्त्रीचे स्थान किंवा दर्जा हा पुरूषापेक्षा नेहमी कनिष्ठ असावातिच्या अंगी कितीही उल्लेखनीय गुण असले तरी पुरूषापेक्षा कनिष्ठ आहे.ही समजूत हिंदू समाजा प्रमाणेच मुसलमान समाजातही प्रचलित होती. स्त्री ही पुरूषाच्या पालकत्वाखाली किंवा संरक्षणाखाली असे. विचार व आचार या दोन्ही बाबतीत स्त्रियांनी शुध्द असावे अशी अपेक्षा असे पतीव्रता स्त्रीलामग ती कनिष्ठ वर्गातील का असेनातिला फार मान दिला जाई.

वडिलोपार्जित मालमत्तेच्या विभागणीचे वेळी किंवा पित्याची मालमत्ता त्याच्या मुलात वाटण्याचे वेळीमुसलमान समाजातील स्त्रियांना हिंदू स्त्रियापेक्षा जास्त चांगली वागणुक मिळत असे. कारण हिंदू पध्दतीत मुलींना वाटा मिळण्यांची पध्दत नव्हती.[१] पण मुसलमान समाजात मुलाला मिळर्णाया वाटयाचा अर्धा भाग मुलीला देण्याची पध्दत रुढ होती. परंतू विवाहाच्या बाबतीत मात्र मुलीच्या कनिष्ठ दर्जाची जाणीव प्रकर्षाने होत असे. हुंडा देण्याची पध्दत होती.

याकाळात कित्येक मुस्लिम कुटूंबाची आर्थिक परिस्थिती चांगली नव्हती. मुलीची लग्ने लहान वयातच केली जात. वराच्या निवडीमध्ये व वधूंना कोणत्याही प्रकारचे स्वातंत्र्य नव्हते. पुष्कळ जातीमध्ये विवाहाच्या बाबतीत बंधने होती व रक्ताची शुध्दता राखण्यासाठी ही बंधने आवश्यक मानली जात होती. विवाह समारंभात स्त्रियांना प्रभावी भुमिका असे. सर्व शरीरावर अलंकार धारण केलेल्या वधूच्या प्रवेशाला फार महत्तव दिले जात असे. विवाह समारंभाचा एक भाग असलेला जलवा म्हणजे वधुदर्शन हा कार्यक्रम विवाह समारंभातील वधूची खास भुमिका निर्देशित करतो.

मुस्लीम समाजामध्ये जरूर भसल्यास विवाह बंधन जास्त सुलभ रितीने रदद् करता येत असे. हिंदू समाजात विवाह हा संस्कार मानन्यात येत असे व हे बंधन अतूट मानले जाई. म्हणुन हिंदू पेक्षा मुसलमान समाजात घटस्फोट फार सुलभ होता. या हक्कांमुळे मुस्लिम स्त्रीला हिंदू स्त्री पेक्षा उच्च दर्जा irdL ivaNoSa@a Jaiaohabo[२] विवाहित तरूण स्त्रीने पुर्वीप्रमाणे शुध्द व निष्कलंक रहावे स्वताःचे नाव राखावे व घरातच राहून आपल्या पतीची चांगली सहचारिणी व्हावी अशी अपेक्षा असे. विवाहित स्त्रीने आपली वागणुक विनयशील व रहाणी साधी ठेवायची असा उपदेश होता. समाजामध्ये आपले प्रदर्शन करण्यास सामाजिक नितितत्वे बंधन घालीत होती. स्त्री व पुरूष समाजामध्ये मुक्त सामाजिक संबंध नव्हते. उच्च व मध्यम वर्गातील स्त्रियांना संगीत व नृत्यात मज्जाव होता. राजघराण्यातील किंवा सरदार राजघराण्यातील काही स्त्रियांचे राजकरणात बरेच वर्चस्व असे. धार्मिकता व औदार्य याबाबत अनेक स्त्रिया प्रसिध्द होत्या. तरी धर्मगुरू म्हणुन धर्मकृत्ये करण्याची परवानगी त्यांना नव्हती. सुलतानशाही काळात त्याचप्रमाणे मोगल काळातही मुस्लिम स्त्रियामध्ये पडदा पध्दत प्रचलित होती. या पध्दतीचा उल्लेख बरनी व अफीक या दोघांनी ही केलेला आहे. आपल्या राज्यातील स्त्रियांनी ही पध्दत पाळण्याबाबत फिरोझशहा विशेष दक्ष होता.

विशेष प्रसंगातही स्त्रिया व पुरूष यांनी एकत्र येण्यास त्यांनी प्रतिबंध केलेला होता. अर्थात कारागीरशेतकरी व मोलमजुरी करर्णाया कनिष्ट वर्गात पडदा पध्दत पाळली जात नव्हती. कारण त्यांच्या कामाचे स्वरूप त्याप माणे होते. स्त्रियांच्या शिक्षणासाठी वेगळया शाळा स्थापन झालेल्या नव्हत्या. सामान्यपणे मुलीना शिक्षण घरच्या घरी दिले जात असे व त्यांच्या अभ्यासक मात मोठा भाग धार्मिक विषया संबंधीचाच होता.

मोगल कालखंड ः

मध्ययुगीन अरबस्थानातील स्त्रिया जेव्हा अधिक स्वातंत्र्य व समाजात आणि राजकरणात अधिक वर्चस्वाचा

Certified True Copy
PRINCIPAL
CSM's Arts & Commerce College
Chakan Tal-Khed Dist-Pune